

PEDAGOGIK, PSIXOLOGIK OMILLAR SAN'AT JAMIYAT MA'NAVIYATINING AKS ETTIRUVCHI OMILI SIFATIDA

Qurbonboev Qilichbek Azimovich

O'shMU, San'at fakulteti

Falsafa fanlari doktori, professor

aruuke7171@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14746865>

Annotatsiya: Ushbu maqolada san'at va jamiyat o'rtasidagi yaqin aloqalar, shuningdek, turli ijtimoiy qadriyatlarga ega inson faoliyati chuqur tahlil qilindi. Darhaqiqat, jamiyatda yashash va jamiyatdan ajralish mumkin emas. San'at shaxslararo muloqotning asosiy vositasi sifatida tahlil qilinadi. San'at inson faoliyatining u yoki bu funktsional tomonlarinigina emas, balki uning butun ijtimoiy-tarixiy xususiyatlarini ham aks ettirishga qodir deb hisoblangan. San'at insondan shaxsga yo'naltirilgan ruhiy manbadir. Badiiy asar ma'lum ijtimoiy tuzilmalar va ulardagi ma'naviy-psixologik jarayonlarning namunasi ekanligi ta'kidlandi.

Kalit so'zlar: san'at, jamiyat, shaxs, badiiy obraz, axloq, postmodern, estetika, degumanizm, internet.

O'ranmoq.

Haqiqiylik. San'at o'zining predmeti sifatida shaxs va uning ichki dunyosini aks ettira boshlagan paytdan boshlab rivojlana boshladi. U nafaqat shaxs sifatida, balki uning ijtimoiy munosabatlarining butun xilma-xilligini ham aks ettiradi. San'at nafaqat insonning kundalik hayotini boyitadi, balki inson hayotining yangi badiiy olamini yaratadi. Badiiy asarlar alohida vosita sifatida insonning ichki dunyosini shakllantirishga, butun jamiyat hayotini tasvirlashga qaratilgan.

San'at ijodkorning boshqa shaxsga bo'lgan munosabati va o'z-o'zini anglashining aksidir. Inson o'zining shaxsiy tuyg'ulari yordamida san'atdagi yangi g'oyalarni ochib bera oladi. San'atda hissiy bilish markaziy o'rin tutadi. Vygotskiyning fikricha, "badiiy asarlardagi bilish tafakkurning emotsional-affektiv harakatidir" [1, 344-sahifa].

Barcha asarlar bilimga asoslangan dunyoning sirli va sirli tomonlarini chuqur ochib berishga intiladi. Shunga asoslanib, har bir san'at turi kognitiv xususiyatlari bilan ajralib turadi. Darhaqiqat, adabiyot teatr, kino, musiqa va boshqa shunga o'xshash san'at turlariga qaraganda kengroq kognitiv qiymatga ega bo'lib, u asosan hissiy sohaga tegishli bo'lib, tasavvur va his-tuyg'ular yordamida biz tarixiy davr qadriyatlarini tan olamiz.

San'at shaxslararo muloqotning asosiy vositasidir. San'at inson faoliyatining u yoki bu funktsional tomonlarinigina emas, balki uning butun ijtimoiy-tarixiy xususiyatlarini ham grafik tarzda tasvirlashga qodir. "San'at ijtimoiy tushunishni sintez qiluvchi institutdir" [2, 29-sahifa]. Uni chuqur anglash uchun ijodkor jamiyatning qabul qiluvchi bilan umumiyligini ochib beruvchi emotsional qarashlarni izlaydi, ya'ni muallif nafaqat hissiyot, balki muhim ijtimoiy tuyg'uni ham ochib berishga katta e'tibor beradi.

San'at yaratgan tuyg'u inson ongiga bevosita ta'sir qilmaydi. San'atdagi his-tuyg'u "hissiy tashvishning mohiyatiga erishish vositasi" bo'lib xizmat qiladigan tasvir va belgilarni o'z ichiga oladi. San'at nafaqat qayg'u va quvonchni emas, balki ichki holatni bevosita aks ettiradi. Muallif shodlik va qayg'uni badiiy shakl va materialga tayangan holda konkret rasm ko'rinishida ifodalay olgandagina haqiqiy san'at yaratiladi. Vygotskiy "Badiiy obraz eng katta kuch, ilhomlantiruvchi tuyg'udir", deb ta'kidlagan [3, 17-sahifa]. Obraz – bu rassomning voqelikka munosabati, u dunyoni o'z idealiga mos keladigan tarzda erkin tasvirlaydi. Hissiylik esa san'atning ajralmas elementidir.

San'at asarlari ijtimoiy hayotdan tashqarida rivojlana olmaydi va uni aks ettirmasdan qolmaydi. Shu bilan birga, san'atning turlari, janrlari, uslublari va boshqalar. jamiyatdan mustaqil ravishda vujudga kelmaydi. J.Gyuyotning fikricha, "San'at ijtimoiy organizmning funksiyasidir" [4, 340-sahifa].

San'at insondan shaxsga yo'naltirilgan ruhiy manbadir. Badiiy asar muayyan ijtimoiy tuzilmalar va ulardagi ruhiy-psixologik jarayonlarning namunasidir. Binobarin, san'atda tasvirlangan narsa hayotning o'zidan ham axloqsiz, axloqsiz, ma'naviyatsiz, shafqatsizroq bo'lishi mumkin emas.

San'atda inson doimo mikrosferadan (individual) makrosferaga (jamiyat) bevosita yoki bilvosita o'tadi. San'at - bu tabiat, ijtimoiy tartib, mehnat va boshqalar. tizimlarning shaxsga ta'siri natijasi. San'at muallifning shaxsiy ma'naviy dunyosi va tajribasini oluvchi dunyosiga o'tkazadi, ammo alohida vaqtni o'z ichiga olgan davr bor, u ijodkorga ham, butun jamiyatga ham ta'sir qiladigan davr hisoblanadi va u ijtimoiy ma'lum bir davrning psixologiyasi, kayfiyati, ideallari.

"San'at voqelikni aks ettirishi kerak" degan umume'tirof etilgan tezis mavjud. Bu mutlaqo noto'g'ri. U haqiqatni aks ettirishi shart emas, u shunchaki haqiqatni aks ettirmaydi. San'atning qaysi yo'nalishi (realizm, syurrealizm, abstrakt san'at va boshqalar)ga mansub bo'lishidan qat'i nazar, har bir ijodkor ma'lum bir davrda, ma'lum tarixiy sharoitlarda yashaydi va undan ajralib turolmaydi. Jamiyatning turli davrlari iste'dod egasining badiiy asarlari, hunarmandchiligi, haykaltaroshligi, musiqasi, kitoblari va hokazolarda o'z ifodasini topgan. keng aks ettiriladi.

Postmodern san'ati syurrealistlar va dadaistlarni o'z badiiy makonining aniq tarafdorlari deb biladi. Fotosurat va kinematografiyadan tashqari videoyozuv, elektron ovoz, rang va rang texnologiyasi paydo bo'ldi. Bunday elektron-estetik sintez kompyuter tizimlarining oxirgi avlodining "vizual tasviri" ning murakkabliklariga yetdi.

Muallif xohlaydimi, xohlamaydimi, har bir asar muallifi o'zi yashayotgan ijtimoiy hayot, zamonni aks ettiradi. Bundan tashqari, bu aks ettirish har doim ham haqiqiy ko'zgudagi aks kabi original emas. Shuning uchun uni hissiy-tasviriy, ijtimoiy va ayni paytda shaxsiyat deb atash mumkin. Bunday mulohaza dunyoni chuqur aks ettirishi bilan boshqa mulohazalardan farq qiladi. G.V. Gegelning fikricha, «san'at mutlaq ruhga asoslangan ob'ektiv haqiqatni tan olishdir». Uning fikricha, "san'at haqiqatda xalqlarning birinchi ustoziga aylandi" [5, 330-bet]. N. Chernishevskiy "San'at inson uchun hayot haqidagi darslikka aylanishi kerak" degan fikrni bildirgan [6, 316-sahifa].

Estetik masalalar qadim zamonlardan beri ko'rib chiqilgan. Ular orasida jamiyat masalasi asosiy o'rinni egalladi. Har bir mavzuning mohiyatini o'rganish kundalik tajriba bilan chambarchas bog'liq. "Foydalilik" va "qadriyat" tushunchalari orqali predmetning mohiyati ochiladi. M. M. Baxtin shunday yozadi: "San'at va hayot birlikda bo'lmasa-da, menda birlik bo'lishi kerak" [7]. Qolaversa, ichki voqelik va tashqi voqelikni san'atga qarshi qo'yib bo'lmaydi.

U haqiqiy san'at olami va san'atdan tashqari dunyo o'rtasida qandaydir murosaga erishmoqchi. Har qanday ijtimoiy faoliyatda bo'lgani kabi, san'atni ham jamiyatdan butunlay ajratib bo'lmaydi. Jamiyatda yashash va jamiyatdan ajralish mumkin emas. Inson o'zini, maqsadini, o'zining "men"ini faqat jamiyatda anglab etadi, bu uning bio-ijtimoiy-ruhiy mavjudot sifatidagi mohiyatiga bog'liqdir [8, 12-sahifa].

A.Banfi fikricha, "Ijtimoiy tamoyil san'atni, san'at esa ijtimoiylikni yaratadi. Boshqacha aytganda, san'at jamiyat bilan chambarchas bog'liq olamdir" [9, 321- sahifa]. San'at jamiyatning real olamining "yaratuvchisi"gina emas, balki san'at insonning umumiy ijtimoiy munosabatlarni tushunish va o'zlashtirish qobiliyatidir. San'at hayotiy faoliyatni aks ettiradi, uning davomi va yordamchisi bo'lib xizmat qiladi, shuningdek, shaxsning hayotiy tajribasini kengaytiradi.

Ammo shuni ta'kidlash mumkinki, zamonaviy san'at, ommaviy axborot vositalari, televideniye, internet manbalari odamlarning ma'naviy tuyg'ularini yo'q qilib, ularni insoniylikdan mahrum qiladi. San'at tarixida "axloqsiz san'at" deb atalgan qarashlar ko'p bo'lgan. Asosan, muammo shundaki, zamonaviy san'at, ya'ni ommaviy san'at Internetdagi yangi axborot manbalari orqali endigina barqaror ma'naviy yo'nalishlarni rivojlantirayotgan etuk shaxslar (bolalar, o'smirlar) uchun juda qulay bo'lib bormoqda.

Axloqiy jihatdan etuk bo'lmagan shaxs badiiy filmlardagi yovuz qahramonlarning harakatlarini ko'rib, o'zining real hayotida salbiy ta'sirlar yaratishi mumkin. Salbiy obrazga ega personajni butparast

qilib, uning harakatlarini bajarish g'oyaviy va axloqsiz hodisalarga olib keladi. Darhaqiqat, har qanday san'at asarini axloqsizlik, undagi har bir sahna ko'rinishi bahsli, deyish qiyin. San'atda axloqsiz xatti-harakatlarni tasvirlash unchalik ahamiyatga ega emas, bunda muallifning nuqtai nazari, motivi, axloqiy tamoyillari, axloqiy madaniyati katta qiziqish uyg'otadi.

Axloqiy qadriyatlarning mohiyatini tushunish muammosi aniq-tarixiy ravishda hal qilinadi, ya'ni qadriyatlar shaxs va jamiyat hayotiy faoliyatining real sharoitlari asosida paydo bo'ladi va rivojlanadi, ular mutlaq, abadiy yoki o'zgarimas, qadriyatlar emas. axloqiy ongning rivojlanishi va o'zgarishi bilan birga o'zgarish nisbiy xususiyatga ega. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, barcha axloqiy kategoriyalar, ayniqsa, yaxshi va yomon tushunchalari hamisha san'atning immanent mazmuni markazida bo'lib kelgan.

Bugungi ijtimoiy-madaniy sharoitda san'atning dunyoni bilishdagi o'rni, uning insonga, shaxs shakllanishiga ta'siri muammosi alohida uslubiy va amaliy ahamiyatga ega. Chunki hozirgi ijtimoiy-ma'naviy inqirozning asosiy xususiyatlaridan biri jamiyatda zo'ravonlik va boshqa salbiy ijtimoiy hodisalarni targ'ib qiluvchi, insonga zid bo'lgan san'atning keng tarqalishidir. Badiiy asarlarning ijtimoiy mohiyati odamlarning hayotiy tajribasini umumlashtirish va ular ustida mulohaza yuritish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, qadriyatlarga asoslangan me'yoriy xulq-atvorni ramziy ifodalovchi ong obrazlari va qoliplarini shakllantirishdir. Bu vaziyatlar orqali san'at va falsafa yaqinlashadi, lekin ularning har biri o'z vazifalarini turlicha hal qiladi va amalga oshiradi.

Binobarin, san'at jamiyat illatlarini ochib, ko'rsatishi mumkin. San'at ijtimoiy hayotning ko'zgusidir. Ma'naviy inqirozga, jamiyatdagi salbiy holatlarga sabab bo'layotganida uni ayblash befoyda. "San'at hayot va tabiatning individual prizma orqali aks etishidir" [10, 243-sahifa]. Shu bilan birga, san'atning asl maqsadi, oliy vazifasi ham insonparvarlashtirish, ya'ni shaxsni shakllantirishdir.

San'at insonning ichki dunyosi va ruhiyatini o'zgartirish qudratiga ega. San'atning asosiy vazifasi insonga insoniy munosabatda bo'lishga o'rgatishdir. Ijtimoiy ongning bu shakli shaxs ma'naviy substansiyasining paydo bo'lishi va ichki borlig'ini izlash vositasi sifatida qaraladi.

Umuman olganda, jamiyatning ma'naviy inqirozi yoki boshi berk ko'chaga kirib ketishiga san'atning ham o'z ta'siri bor, degan fikrlar mavjud. San'at ijtimoiy ongning shakli sifatida, bir tomondan, jamiyatning turmush sharoitiga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, u nisbiy mustaqillikka ega bo'lib, bu shaxs ma'naviyatiga bevosita ta'sir etishi bilan izohlanadi. va umuman ma'naviy hayot. San'at ijtimoiy ongning boshqa shakllari kabi nafaqat voqelikni aks ettiradi, balki unga teskari ta'sir ko'rsatadi, lekin bu harakat jamiyatni tubdan o'zgartira olmaydi.

Adabiyotlar

1. Выготский, Л.С. Психология искусства [Текст] / Л.С. Выготский; под ред. М.Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 б.
2. Пигров К. С. Эмоциональное и рациональное понимание социальной реальности // Вестник ВФО. – 2002. – № 4. – С. 29.
3. Выготский Л. С. Психология искусства. – М., 1968. – С. 17.
4. Гюйо, Ж.М. Воспитание и наследственность. Социологическое Исследование [Текст] / Ж.М. Гюйо; пер. Н. Нахамкиса. – СПб.: Знание, 1900. – Т. 4. – 340 б.
5. Гегель, Г.В.Ф. Эстетика [Текст]: в 4-х т. / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Искусство, 1968. – Т.1. – 330 б.
6. Чернышевский, Н. Статьи по эстетике [Текст] / Н. Чернышевский. – М.: Соцэкгиз, 1938. – 316 б.
7. Бахтин М. М. Искусство и ответственность [Электронный ресурс]. URL: <http://www.philosophy.ru/library/bahtin/otv.html>
8. Адорно Т. Избранное: социология музыки. – М. – СПб., 1998. – С. 12.
9. Банфи А. Философия искусства. – М., 1985. – С. 321.

10. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства // Самосознание европейской культуры XX века. – М., 1991. – С. 243..